

CONSIDERAȚII PRIVIND OMONIMIA MORFEMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

FLORINA-MARIA BĂCILĂ
Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: *morfem, declinare, conjugare, omonimie, gramatică*

Unitățile morfematice sunt, în general, reduse ca realizare fonetică. Din diverse motive, raportate mai ales la istoria limbii, anumite forme din flexiunea părților de vorbire prezintă o structură morfematică identică în redarea unor valori ale aceleiași categorii gramaticale. Morfemele corespunzând acestor „sensuri” gramaticale intră în relație de *omonimie*¹, căci „aceeași unitate fonică poate

¹ Omonimia la nivelul morfemelor a fost numită și *omorfie* – vezi Vasile Șerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, Timișoara, Editura Facla, 1978, p. 172; Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, București, Editura Academiei, 1968, p. 48: „Dacă, în cele mai multe cazuri, aceeași zonă a paradigmei este caracterizată prin afixe diferite, se constată frecvent prezența în zone diferite, deci corespunzând unor semnificații diferite, a unor afixe identice ca expresie. În asemenea situații, avem a face cu afixe *omonime*. Prezența afixelor omonime are ca directă consecință neutralizarea opoziției dintre morfemele realizate prin aceste afixe.” (aceeași idee în idem, *Flexiune*, în LRC. FFM, p. 107-108); Paula Diaconescu, *Evoluția noțiunii de morfem și stadiul actual al analizei morfematice*, în *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, București, Editura Științifică, 1967, p. 99: „Două elemente distincte de conținut pot fi [...] morfeme independente dacă, în planul expresiei, le corespund, cel puțin o dată, elemente distincte”; Angela Bidu-Vrânceanu, în idem et alii, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997, p. 335, s.v. *omonim*: „Omonimele *morfologice* sunt morfemele care au o realizare comună, cu condiția să apară în zone diferite ale aceleiași paradigme, fiind diferite ca valoare și ca funcție; omonimele *morfologice* se disting prin raporturi paradigmatic diferite”.

funcționa ca suport al unor semnificații complet diferite. Unitățile morfematice omonime se pot subordona, ca alomorfe, la două sau mai multe morfeme, dezambiguizarea realizându-se prin contextul morfematic și prin participarea la sisteme diferite de opoziții.”¹

Sunt *omonime* „două afixe *identice ca expresie*, dar care se deosebesc prin *apartenența la zone diferite* ale aceleiași paradigme și prin *posibilitățile combinative* [...]”. Considerăm de asemenea *omonime* (având în vedere existența sufixelor variabile în flexiunea verbală românească) două sufixe, chiar dacă nu coincid ca expresie în *toate* realizările lor, deci *dacă au o singură realizare comună* [subl. aut.], cu condiția să aparțină la zone diferite ale aceleiași paradigme și să se deosebească prin posibilitățile lor combinative (sub aspectul afixelor)”².

Așadar, un morfem gramatical poate dispune de „o expresie identică cu aceea a altui morfem gramatical, dar de un conținut sau de o semnificație cu totul diferite.”³. În aceste cazuri, omonimia se rezolvă fie în plan paradigmatic, fie prin distribuțiile în plan sintagmatic: „Morfemele omonime care corespund unor categorii gramaticale distincte își fixează identitatea specifică în legătură cu termenii corelativi ai diferitelor opoziții categoriale”⁴; ele nu reprezintă variante ale aceluiași morfem. Un rol important în clasificarea lor îl deține faptul că anumite tipuri de sincretisme pot fi realizate prin afixe distincte; vezi, de exemplu, omonimia genitiv-dativ, feminin singular = nominativ-acuzativ-genitiv-dativ, feminin plural, realizată de afixele *-e: (unei, niște) case; -i: (unei, niște) flori; -le: (unei, niște) basmale* etc.

¹ GALR I, p. 15.

² Valeria Guțu Romalo, *Verbul*, în LRC. FFM, p. 198-199; aceeași idee o regăsim în idem, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 196.

³ Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998, p. 220, s.v. *morfem*; cf. și Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976, p. 32: „În cazul morfemelor cu mai multe sensuri, se vorbește nu de polisemie, ci de polifuncționalism gramatical”.

⁴ Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 31-32.

În română, flexiunea nominală se caracterizează prin prezența unui număr mare de desinențe omonime, comune mai multor genuri sau categorii. Flectivele substantivale și adjectivale pot exprima o informație morfologică distinctă, ceea ce determină apariția unor omonimii specifice. Desinențele nominale omonime se întâlnesc, în general, și la substantiv, și la adjectiv, dar, pe lângă unitățile comune, substantivul are și desinențe diferite de cele ale adjectivului¹.

Anumite forme din paradigmele substantivelor și, ca urmare, flectivele pe care le includ sunt susceptibile de a reda valori omonime, care permit distingerea unor tipuri flexionare variate, realizate prin acele serii de afixe. Astfel, desinențele prin care se exprimă genul neutru sunt omonime, la singular, cu cele de masculin, iar la plural – cu cele de feminin.

La singular, substantivele dezvoltă omonimii de gen și caz: desinențele *-ă* și *-e* de la nominativ-acuzativul substantivelor feminine sunt omonime cu cele de la masculin: *creangă* / *popă*; *lume* / *rege*, iar desinențele *-u* vocalic și *-u* semivocalic de la nominativ-acuzativul substantivelor masculine sunt identice cu cele ale neutrelor: *codru* / *sceptru*; *leu* / *brâu*. Sunt omonime desinențele de nominativ-acuzativ singular ale substantivelor masculine și neutre cu cele de genitiv-dativ. Tot la genitiv-dativ singular, desinența *-e* a substantivelor masculine este omonimă cu cea de la feminine: *(al) unui frate* / *(al) unei doamne*.

La plural, omonimia desinențelor de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ este generală, formele flexionare dezvoltând omonimii variate. Desinența *-e* de la substantivele feminine este omonimă cu cea de la neutre: *case* / *teatre*. Desinența *-i* final asilabic postconsonantic de la substantivele feminine este omonimă cu cea de la masculine: *flori* / *poezi*. Desinența *-i* semivocalic de la substantivele masculine este omonimă cu cea de la feminine și de la

¹ Pentru clasele flexionare de substantive și de adjective, diferențiate între ele prin numărul temelor omonime și diversele distribuții ale omonimiilor, vezi *idem*, *ibidem*, p. 51-53, respectiv, p. 83-85, iar pentru omonimia morfologică la nivelul flectivelor nominale (ale substantivelor și ale adjectivelor), vezi Luminița Hoarță Lăzărescu, *Sinonimia și omonimia gramaticală în limba română*, Iași, Editura Cermi, 1999, p. 139-149.

neutre: *fi* / *familii* / *concedii*. Desinența *-uri* de la substantivele neutre este omonimă cu cea de la feminine: *lucruri* / *mâncăruri*. La vocativul singular, desinențele substantivelor masculine, feminine și neutre sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ singular, cu mențiunea că, la cele masculine și feminine, pot apărea și desinențele *-e*, *-o*, specifice vocativului singular. La plural, pentru toate genurile, desinențele de vocativ sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ plural, deși la vocativul plural se poate întâlni și desinența (specifică) *-lor*.

Morfemele omonime intervin și în organizarea aceleiași categorii gramaticale, generând neutralizarea unor opoziții categoriale. Astfel, în structura substantivelor feminine românești formate cu sufixul *-toare*, având trăsătura semantică [+Uman], desinența *-e* caracterizează și singularul, și pluralul acestora (*învățătoare*, *directoare*), ceea ce duce la neutralizarea opoziției de număr. Ea se restabilește prin introducerea altor morfeme; articolul – morfem al determinării – precizează numărul substantivului: **o** *directoare* (singular) / **niște** *directoare* (plural); *directorea* (singular) / *directoarele* (plural).

La adjective, desinențele *-u* vocalic, *-u* semivocalic și *-e* de la masculin, nominativ-acuzativ, sunt omonime cu cele de la genitiv-dativ: *negru* / *greu* / *mare*. La plural, desinențele *-i* vocalic, *-i* semivocalic, *-i* final asilabic postconsonantic de la adjectivele masculine la nominativ-acuzativ sunt omonime cu cele de la genitiv-dativ: *negri* / *roșii* / *mari*. Pentru feminin singular, desinențele de nominativ sunt omonime cu cele de acuzativ – vezi *-ă* și *-e* de la adjectivele feminine (*plină* / *subțire*). Desinențele adjectivelor feminine la genitiv-dativ singular sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ plural ale acestora: *-e*, *-i* semivocalic, *-i* final asilabic postconsonantic și *-le*, de la adjectivele feminine la singular, în cazurile genitiv și dativ, sunt omonime cu cele de la adjectivele feminine la plural, nominativ-acuzativ și genitiv-dativ (*bune* / *noi* / *mari* / *grele*). În situația adjectivelor feminine, omonimia morfologică de număr și de caz (singular, genitiv-dativ = plural, nominativ-acuzativ și genitiv-dativ) poate fi

dezambiguizată luându-se în considerare numărul și cazul la care se află nominalele regente ale acestora.

Așadar, omonimia morfemelor se manifestă în interiorul aceluiași tip de flexiune (-e se asociază singularului în *parte*, pluralului în *cravate, teatre*), în paradigma aceluiași cuvânt (-e din *casele* este alomorf al morfemului de plural, dar exprimă genitiv-dativul singular în *casei*; în acest caz, dezambiguizarea se sprijină pe cel de-al doilea component al flectivului), dar și în flexiunea unor părți de vorbire diferite. Desinența -i exprimă persoana a II-a singular în flexiunea verbală, în opoziție cu -ă sau -e de la persoana a III-a (*cântă, merge / cântă, mergi*), dar redă pluralul în flexiunea nominală, în opoziție cu desinențele - ϕ , -e, -ă, -u de la singular: *student ϕ / studenți, codru / codri, țară / țări, carte / cărți*. Desinențele -ă din *catedră*, -e din *carte* se subordonează morfemului de singular în flexiunea nominală, spre deosebire de -ă din *urcă* sau de -e din *rupe*, expresie a persoanei a III-a în paradigma verbelor. Desinența -ă din (*el*) *ceartă* este omonimă cu -ă din substantivul *ceartă* (și din altele precum *casă, mamă* etc.), dar, în primul caz, -ă este un morfem verbal care marchează persoana a III-a singular și se opune desinențelor - ϕ , -i din *cert ϕ , cerți*, iar în al doilea – un morfem nominal ce indică genul, numărul și cazul, opunându-se desinențelor -e, -uri din *certe* (genitiv-dativ), *certuri* (plural); cf. și desinența -i din *cărți*, omonimă cu -i din (*tu*) *vezi*¹.

Cazurile de omonimie a afixelor sunt numeroase și în flexiunea verbală românească. Identitatea desinențelor privește fie același mod și timp, fie moduri și timpuri distincte. Omonimia sufixelor se întâlnește în zone diferite ale paradigmei verbale și poate fi mai extinsă sau mai restrânsă la anumite categorii de verbe².

¹ Vezi și Luminița Hoarță Lăzărescu, *op. cit.*, p. 165, nota 342: „Unele flective verbale pot fi omonime morfologic cu unele flective nominale, omonimia morfologică stabilindu-se, în acest caz, între flectivele cuvintelor ce aparțin unor clase semantico-gramaticale diferite”.

² *Ibidem*, p. 154: „În funcție de omonimiile morfologice sufixale și de omonimiile morfologice desinențiale și având în vedere gruparea verbelor în cele cinci clase lexico-morfologice, vom identifica între verbele românești cu flexiune regulată cinci [subl. aut.] tipuri de flexiune verbală.” (și Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 187-

În GALR I, noua propunere de clasificare a verbelor în conjugări se bazează pe două criterii: criteriul omonimiilor specifice și al afixelor specifice. În afara omonimiilor comune, generale, prezente în flexiunea tuturor verbelor regulate din limba română, există și omonimii caracteristice anumitor verbe.

Funcționează ca *omonimii specifice* următoarele *omonimii suffixale*:

1) sufixul infinitivului = sufixul imperfectului = sufixul perfectului simplu = sufixul persoanei I plural, indicativ prezent = primul element al sufixului participiului (tipul *a ara*, *a proteja*: **ara**, **aram**, **arai**, **arați**, **arat**);

2) sufixul infinitivului = sufixul perfectului simplu = sufixul persoanelor I și a II-a plural, indicativ prezent = primul element al sufixului participiului (tipul *a doborî*, *a veni*: **doborî**, **doborâi**, **doborăm**, **doborați**, **doborât**; **veni**, **venii**, **venim**, **veniți**, **venit**);

3) sufixul infinitivului = sufixul imperfectului (tipul *a vedea*, *a părea*: **vedea**, **vedeam**);

4) sufixul perfectului simplu = primul element al sufixului participiului (tipul *a vedea*, *a trece*: **văzui**, **văzut**, **trecui**, **trecut**);

5) sufixul infinitivului = sufixul persoanelor I și a II-a plural, indicativ prezent (tipul *a crede*, *a duce*: **crede**, **credem**, **credeți**).

Funcționează ca *omonimii specifice* următoarele *omonimii desinențiale*:

1) persoana a III-a singular, indicativ prezent = persoana a III-a plural, indicativ prezent (tipul *a ara*, *a aranja*, *a diferi*, *a doborî*: **el / ei ară**, **el / ei aranjează**; **el / ei diferă**; **el / ei doboară**);

2) persoana I singular, indicativ prezent = persoana a III-a plural, indicativ prezent (tipul *a vedea*, *a rupe*, *a veni*: **eu / ei vădφ**; **eu / ei rupφ**; **eu / ei vinφ**);

3) persoana a III-a singular, indicativ prezent = persoana a III-a singular, conjunctiv prezent (tipul *a tăia*, *a contribui*: **el taie / el să taie**; **el contribuie / el să contribuie**);

191, identifică cinci tipuri de flexiune verbală); pentru omonimia flectivelor verbale (sufixe și desinențe), vezi Luminița Hoarță Lăzărescu, *op. cit.*, p. 153-165.

4) persoana I singular, indicativ prezent = persoana a II-a singular, indicativ prezent (tipul *a mângâia, a tăia, a contribui, a sui: eu / tu mângâi, tai, contribui, sui*).

Dintre acestea, omonimiile desinențiale (3-4) sunt, în mare parte, condiționate fonetic, apărând la verbe cu radical vocalic / semivocalic. Dintre omonimiile specifice sunt reținute numai acelea fără determinare fonetică. Luarea în considerație numai a alomorfelor de tip morfologic și a omonimiilor specifice necircumscrise fonetic are drept efect o reducere considerabilă a numărului de conjugări, care, de la un total de 38 de clase, ajunge la 11 clase¹.

Afirmam, mai sus, că diferitele serii de flective verbale se includ în două categorii de omonimii²: comune, generale, pe care le regăsim în (aproape) toate tipurile de paradigme (așa sunt, de pildă, *(el) să are / (ei) să are; arϕ / (să) arϕ; ari / (să) ari; arăm / (să) arăm*), și specifice, care caracterizează un anumit grup de verbe (de exemplu, *(el) coboară / (ei) coboară; începui / începui* etc.): „Compararea diferitelor serii de afixe stabilite, sub aspectul realizării lor concrete, duce la constatarea că, în multe cazuri, diferențele dintre seriile caracterizate prin aceleași omonimii fundamentale nu privesc decât

¹ Pentru discuția despre clasificarea verbelor românești în conjugări după criteriul flexiunii, vezi GALR I, p. 544-553, iar pentru omonimiile morfemelor verbale (omonimii generale și specifice ale sufixelor și ale desinențelor), în funcție de care se propune delimitarea a 10 conjugări reprezentând 8 tipuri flexionare, vezi Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 196-197; idem, *Clasificarea verbelor în conjugări*, în LRC. FFM, p. 199-202; idem, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XVI (1965), nr. 3, p. 355-372.

² Cf. și Luminița Hoarță Lăzărescu, *op. cit.*, p. 165, care include la omonimiile generale seria omonimică dezvoltată de desinența *-m*, ocurentă la indicativul prezent, imperfect, perfect simplu și mai-mult-ca-perfect, persoana I singular și / sau plural, iar la cele specifice încadrează omonimiile sufixale de la fiecare tip de flexiune verbală (cum sunt omonimia dintre desinența imperativului singular, forma afirmativă, și desinențele indicativului prezent, persoana a II-a sau a III-a singular, omonimia dintre desinențele indicativului prezent, persoana a III-a singular și plural etc.).

anumite [subl. aut.] zone ale paradigmei¹. Uneori, aceeași omonimie poate fi realizată prin afixe diferite: (*el*) *cântă* / (*ei*) *cântă* vs (*el*) *taie* / (*ei*) *taie*. De cele mai multe ori, elementele care rezolvă omonimiile sufixale și desinențiale din paradigma verbală sunt alte sufixe gramaticale sau distribuția contextuală. Exemplificăm, în continuare, câteva dintre acestea.

Sufixul gramatical *-a* al infinitivului de la verbe precum *a lucra* este omonim cu cel de la imperfect (*lucram*), de la perfectul simplu (*lucrași*), de la mai-mult-ca-perfect (*lucrasem*) și de la participiu (*lucrat*)². Sufixul gramatical al infinitivului *-i* de la verbe ca *a muri*, *a citi* este omonim cu cel de la perfectul simplu (*muriși*, *citiși*), de la mai-mult-ca-perfect (*murise*, *citiise*) și de la participiu (*muriți*, *citiți*); cf. și sufixul infinitivului *-i* de la verbul neregulat *a fi*, pe care-l regăsim la conjunctiv: (*eu*) *să fiu*, (*tu*) *să fi*, (*el*) *să fie* etc. Pentru verbele cu sufixul infinitivului *-î* (*a coborî*, *a hotărî* etc.), sufixul gramatical *-î* de la perfectul simplu ((*el*) *coborî*, (*el*) *hotărî*) este omofon cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*coborâse*, *hotărâse*) și de la participiu (*coborât*, *hotărât*).

Sufixul gramatical *-ea* de la infinitivul verbelor de tipul *a vedea* este omonim cu cel de la imperfect (*vedeam*), iar sufixul gramatical *-u-* de la perfectul simplu (*văzui*) este omonim cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*văzusem*) și cu cel de la participiu (*văzută*). De asemenea, sufixul gramatical *-u-* de la perfectul simplu (*avui*, *cerui*) este

¹ Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 200; pentru omonimiile sufixale și desinențiale din flexiunea verbală, vezi idem, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, p. 361-362.

² În paradigma verbelor în *-a*, omonimia privește numai realizarea /a/: perfect simplu (*el*) *cântă* / mai-mult-ca-perfect (*el*) *cântase*, dar perfect simplu (*tu*) *cântași* / mai-mult-ca-perfect (*tu*) *cântaseși* – vezi GALR I, p. 433; pentru omonimia flectivelor din structura formelor de mai-mult-ca-perfect, cf. Valeria Guțu Romalo, *Verbul. Flexiunea verbului*, în LRC. FFM, p. 180-181. La acest timp al indicativului, există un sufix omofon cu cel care apare în formele de perfect simplu – vezi *-se-* din formele *mersei* și *mersesem*. Primul *-se-* din forma verbală de mai-mult-ca-perfect *spusesese* reprezintă sufixul temporal al perfectului, iar al doilea *-se* – sufixul temporal al mai-mult-ca-perfectului.

omonim cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*avusesem, cerusem*) și cu cel de la participiu (*avut, cerut*).

Desinențele de indicativ prezent, caracterizate printr-o mare diversitate, prezintă omonimii repartizate în felul următor:

a) persoana a III-a singular = persoana a III-a plural la verbele cu infinitivul în *-a*: (*el / ei*) *adună*, (*el / ei*) *angajează*; la verbele cu infinitivul în *-î* și sufix de prezent *-φ*: (*el / ei*) *coboară*; la unele verbe cu infinitivul în *-i* și sufix de prezent *-φ*: (*el / ei*) *diferă*, (*el / ei*) *descoperă* etc.; cf. și omonimia desinențelor *-e, -ă* la conjunctivul prezent, persoana a III-a singular și plural: (*el / ei*) *să deseneze*; (*el / ei*) *să vadă*; (*el / ei*) *să umple*; (*el / ei*) *să creadă*; (*el / ei*) *să suie*; (*el / ei*) *să doarmă*; (*el / ei*) *să citească*; (*el / ei*) *să coboare*; (*el / ei*) *să hotărăască* etc., omonimie care poate fi anulată avându-se în vedere numărul singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul-predicat intră în distribuție;

b) persoana I singular = persoana a III-a plural la unele verbe cu infinitivul în *-i* și cu sufix de prezent *-φ*: (*eu / ei*) *fugφ*, (*eu / ei*) *vinφ* sau cu sufixul de prezent pozitiv: (*eu / ei*) *povestescφ*, (*eu / ei*) *nimerescφ*, (*eu / ei*) *tăgăduiescφ*; la verbele cu infinitivul în *-î* și sufixul de prezent pozitiv: (*eu / ei*) *hotărăscφ*, (*eu / ei*) *urăscφ*; la verbele cu infinitivul în *-ea*: (*eu / ei*) *aparφ*, (*eu / ei*) *placφ* sau în *-e*: (*eu / ei*) *începφ*, (*eu / ei*) *ardφ*, (*eu / ei*) *mergφ*, (*eu / ei*) *rupφ*¹; cf. și omonimia desinențială dintre persoanele I și a II-a singular la verbe precum *a apropia* – (*eu / tu*) *apropii*, *a tăia* – (*eu / tu*) *tai*, *a continua* – (*eu / tu*) *continui*, *a sui* – (*eu / tu*) *sui*, care se păstrează și la conjunctivul prezent: (*eu / tu*) *să apropii* ș.a.m.d. Tot în paradigma acestor verbe, sunt omonime și desinențele de persoana a III-a singular și plural, indicativ și conjunctiv prezent. Omonimia terminațiilor de prezent indicativ și conjunctiv pentru patru dintre cele șase forme ale paradigmei sau, în cazul unor verbe, pentru toate formele a dus la atașarea, la conjunctiv, a elementului de origine

¹ Pentru această problemă și exemple, vezi GALR I, p. 404-405; Valeria Guțu Romalo, *Verbul. Structura formelor verbale*, în LRC. FFM, p. 189, unde se arată că desinențele indicativului prezent se caracterizează prin prezența unor omonimii diferite de la o categorie de verbe la alta.

conjuncțională *să*, devenit, prin rolul său diferențiator, marcă a acestui mod.

Desinența *-ă* de la indicativul prezent (*(el) desenează*) și de la perfectul simplu (*(el) desenă*), persoana a III-a singular, este omonimă cu cea de la indicativul prezent, persoana a III-a plural (*(ei) desenează*) și cu cea de la imperativ, persoana a II-a singular, forma afirmativă (*explică (tu)!*). O situație similară, care însă nu privește și formele de perfect simplu, cunosc verbele de tipul *a coborî*. Mijloacele care dezomonimizează această identitate pot fi atât distribuția contextuală, cât și intonația distinctă (exclamativă, în cazul imperativului).

Desinența de persoana I plural a indicativului prezent *-m* și cea de persoana a II-a plural *-ți* a aceluiași mod și timp sunt comune tuturor verbelor, ca și toate desinențele de imperfect: *-m*, *-i* [i], *-φ*, *-m*, *-ți* [*t* + *i* final asilabic], *-ă*¹. Sufixul invariabil și desinența *-m*, comună pentru persoana I singular și plural, determină prezența unei omonimii speciale în paradigma imperfectului: (*eu* / *noi*) *adresam*. Desinența *-m* de la indicativul prezent, imperfect, perfect simplu, mai-mult-ca-perfect, persoana I plural (vezi (*noi*) *explicăm*, *explicam*, *explicarăm*, *explicaserăm*), este omonimă cu cea de la indicativul imperfect și mai-mult-ca-perfect, persoana I singular: (*eu*) *explicam*, *explicasem* (la celelalte persoane ale indicativului mai-mult-ca-perfect, avem omonimie desinențială cu perfectul simplu: *-și*, *-φ*, *-m*, *-ți*, *-φ*). Un element care anulează omonimia desinenței *-m* este și sufixul flexionar *-ră-*, care apare numai în structura pluralului perfectului simplu și al mai-mult-ca-perfectului.

Desinența *-e* de la indicativul prezent, persoana a III-a singular (vezi (*el*) *crede*, (*el*) *prinde*), este omonimă cu cea de la imperativ, persoana a II-a singular, forma afirmativă: *crede (tu)!*, *prinde (tu)!*. De altfel, afixele din structura formelor de imperativ sunt, de regulă, omonime cu cele ale indicativului prezent: unele verbe au, la imperativul afirmativ, persoana a II-a singular, desinență omonimă cu cea a persoanei a II-a singular a indicativului prezent: (*tu*) *rămâi* / *rămâi (tu)!* sau a III-a singular: (*el*) *coboară* / *coboară (tu)!*.

¹ Vezi GALR I, p. 424.

Totdeauna omonime sunt desinențele de persoana a II-a plural a celor două paradigme: *cântați, veniți, ședeți* etc.; deosebiri apar deci numai în cazul desinențelor de persoana a II-a singular a imperativului afirmativ, ale căror particularități depind și de criteriile sintactice.

Anumite morfeme, atașate la teme diferite, au mai multe valențe, sunt omonime: în română, *-esc* este atât sufix lexical adjectival, cât și desinență verbală (*franțuzesc, românesc* vs *asurzesc, umezesc*); *-ește* formează adverbe și persoana a III-a singular a indicativului prezent la numeroase verbe (*prietenește, românește* vs *citește, primește*), unele forme putând aparține atât verbului, cât și adverbului (*gospodărește, orbește, prostește, șmecherește*).

În anumite limbi, există morfeme funcționale, cum ar fi ordinea cuvintelor. În propoziția din franceză *Pierre voit Paul.*, nu s-ar putea spune *Paul voit Pierre.*, căci, în acest caz, subiectul și obiectul nu ar mai fi aceleași. În latină însă, indiferent de topică, funcțiile sintactice se exprimau prin intermediul desinențelor; în oricare dintre următoarele variante: *Petrus videt Paulum.*, *Paulum videt Petrus.*, *Paulum Petrus videt.*, *Petrus Paulum videt.* ș.a.m.d., *Petrus* este subiect, iar *Paulum* – complement direct. Așadar, chiar admitând fenomenul economiei de expresie într-o limbă dată, să nu uităm că adesea e vorba numai de o economie aparentă.

După cum se observă, în cadrul flexiunii se pot identifica situații variate de omonimie a morfemelor, având, adesea, consecințe semnificative și la nivel sintactic. Româna deține un număr apreciabil de omonimii ale afixelor, implicând cazuri interesante a căror analiză atentă facilitează clasificarea părților de vorbire în funcție de particularitățile de flexiune. În plus, cercetarea lor duce, evident, la îmbogățirea inventarului de omonime morfologice în toate limbile care cunosc flexiunea.

Deși rămâne o problemă de gramatică, omonimia morfemelor trebuie studiată în legătură cu semantica sau fonetica, reprezentând un caz tipic de interdependență între compartimentele limbii.

Bibliografie

- Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997.
- Bucă, Marin, Evseev, Ivan, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998.
- Diaconescu, Paula, *Evoluția noțiunii de morfem și stadiul actual al analizei morfematice*, în *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, București, Editura Științifică, 1967, p. 90-112.
- GALR I = ***, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Guțu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XVI (1965), nr. 3, p. 355-372.
- Guțu Romalo, Valeria, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, București, Editura Academiei, 1968.
- Hoarță Lăzărescu, Luminița, *Sinonimia și omonimia gramaticală în limba română*, Iași, Editura Cermi, 1999.
- Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- LRC. FFM = Ciompec, Georgeta, Dominte, Constantin, Forăscu, Narcisa, Guțu Romalo, Valeria, Vasiliu, Emanuel, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
- Șerban, Vasile, Evseev, Ivan, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, Timișoara, Editura Facla, 1978.

CONSIDERATIONS REGARDING MORPHEMIC HOMONYMY IN ROMANIAN (Abstract)

Key-words: *morpheme, flexion, conjugation, homonymy, grammar*

Starting from the idea that linguists have extended the homonymy to other levels of the language, except for the lexical one, and defined it as an association of some identically pronounced complexes with different meanings, the current paper's objective is to take into consideration some of the problems regarding morphemic homonymy in Romanian. We will have in view the fact that the phenomena appears in all the languages that have flexion.

Thus, even if the homonymy of the affixes doesn't always involve identical forms, some forms that occur during flexion present a morphemic structure which is identical in expressing some values of the same grammatical category. We will focus on these aspects in the nominal flexion (characterised by the presence of a big number of identical endings, common to more genders or categories or which occur in the organisation of the same grammatical categories, neutralising oppositions). We will also focus on the verbal flexion, a case in which the identical endings characterise either the same mood and tense, or distinct moods and tenses). In such cases, homonymy is solved in a paradigmatic plan or through the distributions in a syntagmatic plan.